

УДК 330.101.52+330.101.8+330.33+338.2

Кубатко О.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний університет

ПРИЧИНИ ТА ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ ФЛУКТУАЦІЙ В ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ¹

THE CAUSES AND FACTORS OF ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC SYSTEM FLUCTUATIONS ORIGINATIONS

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто проблематику пояснення причин виникнення економічних флуктуацій провідними економічними школами, а також напрацювання економістів, які відокремлюють поняття бізнес-циклу від економічних флуктуацій. Проведено аналіз методів управління економічними флуктуаціями, запропонованих у рамках економічних теорій, що передбачають широкий спектр заходів – від активної позиції та втручання з боку економічних суб'єктів до повного невтручання для автоматичного відновлення ринкової рівноваги. Розкрито напрацювання пояснення причин виникнення та управління економічними флуктуаціями в межах кейнсіанської, монетарної школи, австрійської економічної школи, теорії раціональних очікувань, теорії реального бізнес-циклу та ін. Обґрунтовано підходи до необхідності синтезу різноманітних економічних гіпотез і теорій, що пояснюють причинність виникнення флуктуацій в еколого-економічних системах у межах однієї наукової школи економічних флуктуацій.

Ключові слова: економічні флуктуації, цикл, еколого-економічна система, економічна теорія, економічна політика.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены проблематика объяснения причин возникновения экономических флуктуаций ведущими экономическими школами, а также наработки экономистов, выделяющие понятие бизнес-цикла от экономических флуктуаций. Проведен анализ методов управления экономическими флуктуациями, предложенных в рамках экономических теорий, включающих широкий спектр мероприятий – от активной позиции и вмешательства со стороны экономических субъектов до полного невмешательства для автоматического восстановления рыночного равновесия. Раскрыты наработки объяснения причин возникновения и управления экономическими флуктуациями в пределах кейнсианской, монетарной школы, австрийской экономической школы, теории рациональных ожиданий, теории реального бизнес-цикла и др. Обоснованы подходы к необходимости синтеза различных экономических гипотез и теорий, объясняющих причинность возникновения флуктуаций в эколого-экономических системах в пределах одной научной школы экономических флуктуаций.

Ключевые слова: экономические флуктуации, цикл, эколого-экономическая система, экономическая теория, экономическая политика.

ANNOTATION

The paper deals with the problems of explaining the causes of economic fluctuations by leading economic schools. The article reveals the works of economists which separate the notion of business cycle from economic fluctuations. It is analyzed the methods of economic fluctuations management proposed within the frameworks of economic theories, including a wide range of measures from the active position and interference by economic agents to complete non-interference for the automatic restoration of market equilibrium. The paper elaborated the explanations of econom-

ic fluctuations causes occurring within the Keynesian, Monetary school, Austrian economic school, the theory of rational expectations, the theory of the real business cycle, and others. It is underlined the necessity for the synthesis of various economic hypotheses and theories that explain the causality of fluctuations in ecological and economic systems within the limits of one scientific school of economic fluctuations.

Keywords: economic fluctuations, cycle, ecological and economic system, economic theory, economic policy.

Постановка проблеми. Розвиток еколого-економічних систем в умовах невизначеності та нестабільності змінює методологію сучасних економічних досліджень. Упродовж тривалого часу поняття економічного циклу було єдиним терміном, що характеризував фазові переходи розвитку й описував процеси волатильності. Проте часто розвиток еколого-економічних систем зі змінними амплітудами, волатильністю (тривалостями фаз зростання чи спаду) не можна описати категоріями циклів. Для дослідження економічних систем поняття циклу може бути навіть некоректним, зокрема у праці В. Зарновітца йдеться: «*Поняття бізнес-циклу є некоректним використанням терміна, оскільки ніяких визначених періодичностей не спостерігається, але загальне прийняття підходу відображає визнання важливості відповідних ідей в економіці*» [1, с. 22]. Поняття циклу ідеально підходить для опису й дослідження живих організмів, проте в межах окремо взятої екосистеми цикли уже виникають меншою мірою і більш правильним є поняття флуктуацій як відхилення параметрів розвитку системи від її середніх чи трендових величин. На початку 2000-х років у працях Нобелівських лауреатів з економіки Фінна Кінланда, Едварда Прескотта та Лоуренса Клейна було зроблено акценти на математичні і статистичні властивості бізнес-циклів, що в подальшому посприяло більш широкому використанню категорії флуктуацій. Таким чином, проблематика дослідження місця, ролі та причинності флуктуацій у розвитку еколого-економічних систем є важливим та актуальним науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження математичних і статистичних властивостей появи циклічності в економічних системах закладено у працях Є. Слуцького і Нобелівського лауреата Р. Фріша. Категорії економічних флуктуацій

¹ Матеріал підготовлено для НДР «Розроблення інституційних і економічних засад забезпечення сталого розвитку і «зеленої» економіки на регіональному рівні» (№ 0117U003260), яка виконується в рамках українсько-литовського співробітництва.

знайшли відображення у працях Нобелівських лауреатів з економіки Фінна Кінланда, Едварда Прескотта в розробленій ними теорії реальних бізнес-циклів. Тема місця й ролі циклічності в розвитку економічних систем досліджувалася у працях провідних вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: А. Бернса, Р. Браже, Ю. Бажала, В. Базилевича, М. Винницької, В. Геєця, Г. Дейлі, Р. Енгла, В. Заровіца, Р. Лукаса, В. Марченко, Л. Мельника та ін. Проблематика розвитку еколого-економічних систем досліджувалася у працях О. Веклич, Г. Дейлі, Л. Гринів, С. Харічкова та ін. Проте потребують більш глибокого дослідження питання систематизації причинності виникнення флуктуацій у різних економічних школах для прогнозування й управління розвитком еколого-економічних систем.

Мета статті полягає у дослідженні причин виникнення флуктуацій та систематизації напрямів управління розвитком еколого-економічних систем в умовах флуктуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пояснення причин виникнення флуктуацій в агрегованих економічних показниках є одним із ключових завдань економічної науки. Першою систематизованою науковою працею, що описувала причини виникнення економічної циклічності, була робота Ж. Сімонді, який убачав причину виникнення циклічності у перевиробництві товарів та недостатньому попиті, викликаних передусім нерівністю в доходах. Із властивою часу економічною політикою, що повинна була вирішувати подібного роду кризові явища, мали бути державні інтервенції і соціалізм. Згадана робота Ж. Сімонді стала однією з перших, що кинула виклик класичній економічній думці, в якій циклічність не сприймалася як економічне явище і не бралася до уваги, оскільки суперечила загальноприйнятому на той час принципу загальної економічної рівноваги. Із погляду класичної економічної теорії виникнення флуктуацій в економічних показниках, передусім у національних рахунках, можна було пояснити лише завдяки зовнішнім факторам, зокрема війною. Належну увагу праця Ж. Сімонді отримала лише під час Великої депресії 30-х років ХХ ст., коли теорія недоспоживання була систематизована в Кейнсіанську економічну парадигму. Ідея виникнення й існування економічних криз у капіталістичній системі розвивалася багатьма провідними економістами ХІХ ст. Так, наприклад, у працях К. Маркса економічні кризи розглядалися іманентними властивостями економічної системи, які повинні були повторюватися зі зростаючою силою і врешті-решт призвести до руйнування капіталістичної системи. Існує значна кількість наукових шкіл і теорій, що розглядають питання циклічності, криз, нестабільності, які є проявом флуктуацій різного рівня (рис. 1).

У сучасній економічній науці найбільш відомими концепціями пояснення економічних

флуктуацій є теорія нагромадження капіталу М.І. Туган-Барановського, теорія нововведень Й. Шумпетера, Кейнсіанська економічна парадигма, монетарна теорія М. Фрідмана, Австрійська теорія бізнес-циклу, теорія реального бізнес-циклу та ін. Необхідно розглянути більш детально названі теорії, в яких досліджено специфічні причини виникнення флуктуацій.

Теорія нагромадження капіталу М. І. Туган-Барановського досліджує економічні процеси циклічності, які порівнюються з роботою парового двигуна. Роль пари виконує капітал, а роль опору поршня – складність пропорційного розподілу виробництва за неорганізованості капіталістичного господарства. Чим більше накопчується капіталу, тим більший тиск капіталу на промисловість, що сприяє її активізації.

Однією з провідних наукових шкіл, яка пояснила існування флуктуацій, став *Кейнсіанський напрям в економіці* з його підходами до існування короткострокової рівноваги в умовах меншої чи більшої, ніж повна, зайнятості. Так, якщо економіка працює в умовах із нижчою, ніж повна, зайнятістю, то спостерігається низхідний тренд економічних флуктуацій. Теорія Дж. Кейнса розглядає циклічність як підсумок взаємозалежностей у динаміці споживання, інвестицій та національного доходу, а сама волатильність розвитку зумовлена динамікою ефективного попиту, що може бути створений як населенням, так і державними організаціями. Інвестиції, що завжди мали провідне місце в поясненні економічних флуктуацій у працях кейнсіанської школи, набули невід'ємного значення і були визнані відповідним фактором, що викликав флуктуації в доходах та зайнятості населення. Однією з важливих ознак, властивих інвестиціям, є їх здатність викликати ефекти мультиплікатора та акселератора. Проте не всі економісти однозначно ставляться до ролі інвестицій у поясненні циклічності економічних показників. Зокрема М. Фрідман заявляє, що дуже важко прийняти кейнсіанську теорію як єдино правильне пояснення флуктуацій, оскільки неможливо, щоб лише раптові шоки в автономних інвестиціях однаковою мірою змогли пояснити кризи 1873-1879, 1892-1894, 1920-1921, 1929-1933, 1937-1938 рр. [2, с. 57]. Водночас кейнсіанською теорією передбачено, що монетарна та фіскальна політика можуть мати позитивний вплив на згладження флуктуацій у бізнес-циклах.

Монетарна теорія М. Фрідмана ґрунтується на припущенні, що головну роль у виникненні макроекономічних флуктуацій необхідно шукати в нестабільності пропозиції та попиту грошової одиниці. На думку М. Фрідмана, «*економічні флуктуації є бізнес-циклами, чи, більш точно, базовими (референтними) циклами, які досліджуються та хронізуються Національним бюро економічних досліджень*» [2, с. 24]. Перевищення пропозиції реальної грошової маси в економічній політиці держави

створює основу для появи флуктуацій розвитку національного господарства. Монетаризм став однією з перших наукових економічних шкіл, що поставила під сумнів виникнення економічних флуктуацій на основі ендегенних факторів сукупного попиту, як це пояснюється у працях Кейнсіанської школи, чи на основі нестійких кредитно-інвестиційних взаємодій, як це було в класичній школі політичної економії. Флуктуації у зростанні грошової маси в результаті невиваженої чи неправильної грошової політики розглядалися як першопричина виникнення флуктуацій у ВВП. Аналізуючи динаміку економічних рядів, М. Фрідман доходить висновку, що флуктуації у грошовій масі є зіставними і тісно пов'язаними із циклічною поведінкою економіки у цілому [2, с. 49].

Підтримуючи певним чином думку монетаристів, Нобелівський лауреат Р. Лукас зауважує, що, оскільки флуктуації значною мірою спричинені безпідставною монетарною нестабільністю (без будь-якої користі для суспільства), зростання монетарної стабільності

повинно посприяти зменшенню агрегованої волатильності і зростанню благополуччя. При цьому наголошується, що навіть за найбільш виважених монетарних та фіскальних політик буде залишатися волатильність у реальних економічних показниках [3, с. 25]. Однією з найбільш серйозних критик, що зазнає школа монетаризму в поясненні флуктуацій, є те, що гроші виконують роль посередника для реальних величин (інвестицій, споживання, виробництва тощо). Для відповіді на подібні питання монетаристи знаходять емпіричні аргументи того, що гроші є не пасивним, а активним учасником формування бізнес-циклів. Зокрема, часто наводяться приклади, що 1929-1930 рр. були роками Великої депресії для всіх країн, що мали прив'язку до золотого стандарту, тоді як Китай, маючи прив'язку до срібного стандарту та проводячи гнучку валютну політику, не зазнав рецесійного впливу. М. Фрідман захищає позицію, що збурення в грошовій масі спроможні згенерувати та змінити шлях розвитку таких важливих економічних змінних, як

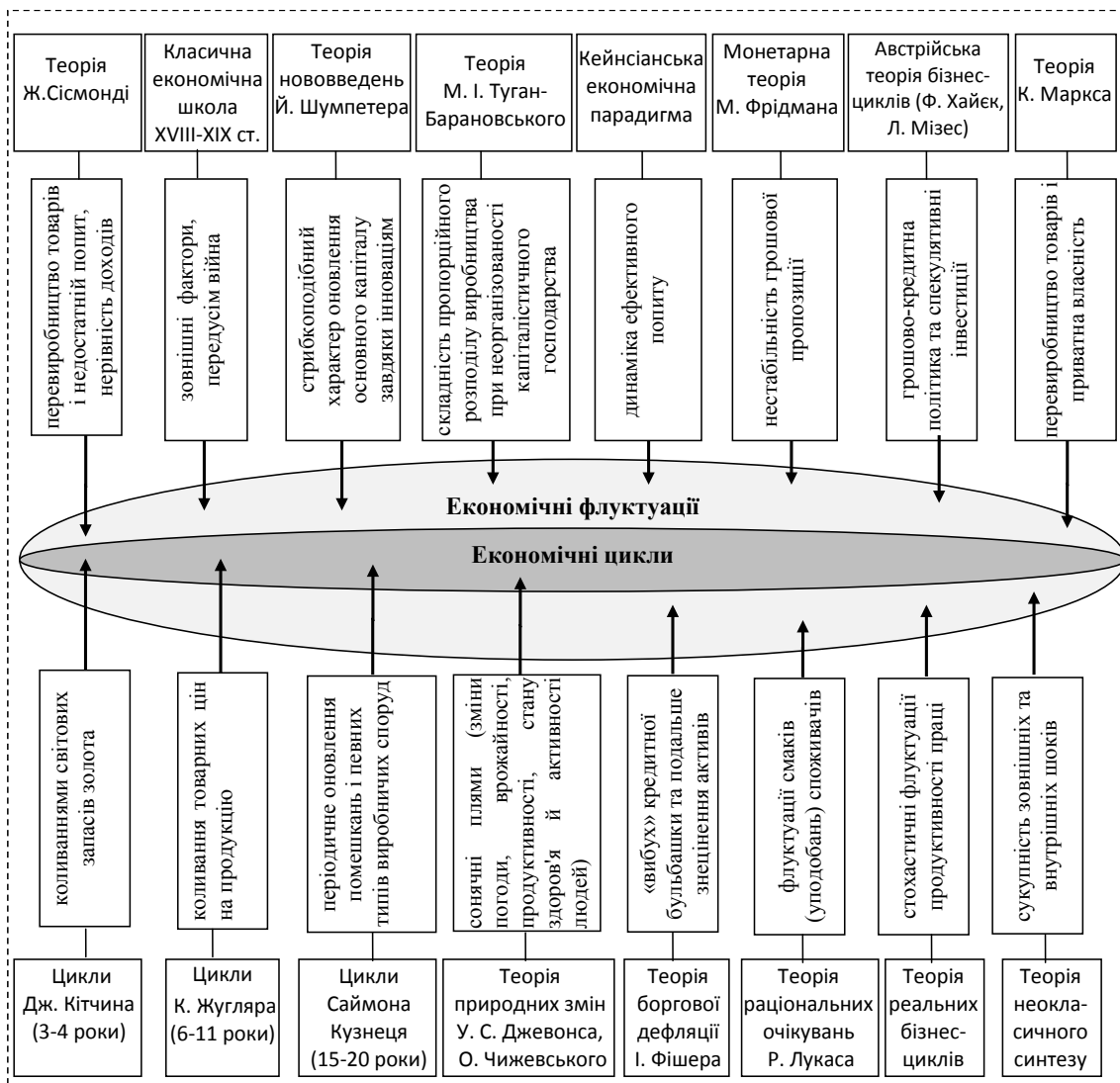

Рис. 1. Структурно-логічна схема визначення причинності флуктуацій розвитку еколого-економічних систем (авторська розробка)

грошові доходи, ціни, випуск продукції, відповідно до тих тенденцій розвитку, що спостерігаються в умовах середніх економічних криз. Для підкреслення важливості своїх досліджень монетаристи наводять факти, що флуктуації у грошовій масі завжди є випереджаючими показниками щодо флуктуацій випуску ВВП, тобто пік зростання у грошовій масі настає раніше, так само і «дно» в грошовій масі настає раніше, ніж «дно» економічної активності. Було помічено, що амплітуда флуктуацій у грошовій масі є значно меншою порівняно з амплітудою флуктуацій у грошових доходах.

Під час переходу з рецесійної стадії до стадії економічного зростання технологічні шоки відіграють найбільш важливу роль, поєднуючись із теорією Й. Шумпетера про креативну деструкцію. Інноваційні досягнення та інноваційні зрушення у виробництві до середини ХХ ст. не вважалися ключовими факторами динаміки економічних циклів. *Теорія нововведень* Й. Шумпетера вбачає флуктуації економічного розвитку наслідком раптових (стрибокподібних) інновацій та науково-технічного прогресу. Таким чином, інновації і значні технологічні зрушення призводять до появи економічних циклів. На початку 70-х років ХХ ст. у науковій думці значного поширення набули дослідження теорії бізнес-циклів, тобто теорії, що пояснює причини та природу економічних флуктуацій. Теорія реальних бізнес-циклів бере свій початок із праці Нобелівських лауреатів з економіки Фінна Кідланда та Едварда Прескотта «Час будувати агреговані флуктуації» [4], де науковцями закладено засади об'єднання теорії економічного зростання з флуктуаціями економічних показників та було відкрито шлях для більш якісного моделювання економічних систем і калібрування економічних параметрів. *Теорія реальних бізнес-циклів* розглядає стохастичні флуктуації продуктивності праці як головне джерело флуктуацій економічної діяльності. Проте необхідно зазначити, що подібні підходи були висвітлені ще у працях Р. Фріша (1933 р.) [5] та С. Слуцького (1937 р.) [6], де чітко простежується різниця між двома типами механізмів: механізмом виникнення імпульсу та механізмом пропагування.

Загалом теорія реальних бізнес-циклів є одним із напрямів класичної школи політичної економії, яка припускає наявність значних випадкових флуктуацій у рівнях технологічних змін. Економічні агенти, маючи інформацію про шоки у технологіях, змінюють свою поведінку та раціонально визначають пропозицію праці та споживання. Зв'язок між продуктивністю праці та економічними флуктуаціями встановлюється через зовнішні технологічні зрушення. Пропоненти концепції реальних бізнес-циклів вважають, що флуктуації є відповіддю економічної системи в напрямі відновлення порушеної рівноваги від зовнішніх технологічних змін в умовах конкурентного середовища та раціо-

нальних агентів, що максимізують свій міжчасовий вибір. Будучи послідовником класичної економічної теорії із Вальрасівською рівновагою, теорія реальних бізнес-циклів підкреслює ефективність та необхідність флуктуацій, а будь-які дії уряду в напрямі впливу на ринкову рівновагу є неефективними чи навіть шкідливими, оскільки заважають ринку самостійно відновити свою рівновагу. У теорії реального бізнес-циклу зростання продуктивності праці розглядається як головне джерело циклічності розвитку, чим істотно відрізняється від усіх попередніх моделей та підходів. Основою теорії реальних бізнес-циклів є принципи неокласичної економіки із властивою їй моделлю акумулювання капіталу, доповненою врахуваннями шоків продуктивності праці. Таким чином, на думку представників теорії реальних бізнес-циклів [7], остання повинна використовуватися як для дослідження довгострокового економічного зростання, так і для дослідження питань циклічності.

Різноманітність підходів до причин пояснення флуктуацій у бізнес-циклах відрізняється щодо різних економічних шкіл. В австрійській економічній школі причиною флуктуацій вважається грошово-кредитна політика. Тривалі періоди низьких відсоткових ставок сприяють появі надмірних кредитів, що в кінцевому підсумку створює нестійкий баланс у заощадженнях та інвестиціях. Надмірні кредити, що з'являються в результаті низьких відсоткових ставок, стають причиною появи «неякісних інвестицій», останні виникають у результаті перемищення структури загальних витрат у бік капітальних витрат, зменшуючи значною мірою витрати на споживання. Чим більш тривалими за часом є процеси зміненої структури загальних витрат (інвестицій), тим більш раптовими й більш глибокими будуть корегувальні рецесійні процеси. Таким чином, штучно створені стимули в банківській системі щодо просування кредитів стають причиною появи спекулятивних інвестицій і, як результат, неповернені кредити стають причиною рецесії. На думку представників австрійської школи економіки, «криза» виникає тоді, коли споживачі вирішують відновити порушену структуру споживання й баланс у заощадженнях та споживанні. У процесі рецесії економічна система проходить процес коригування щодо помилок попереднього монетарного буму й відновлює ефективні фінансові послуги за реальними відсотковими ставками. Період початку кризи визначається закінченням банківської політики кредитної експансії і не має подальших інвестицій для підтримки спекулятивних позичальників за низькими відсотковими ставками. Чим більш тривалою є політика «фальшивого» монетарного буму, тим більшими за обсягами та напрямками спекуляцій будуть запозичення і, відповідно, більш руйнівними та шкідливими будуть допущені помилки, що в кінцевому підсумку відобразяться більшими банкрутствами, закриттями та корекціями депресії. Важливим висновком,

зробленим представниками австрійської економічної школи, є необхідність мінімізації корегувальних заходів із боку уряду та самостійних ринкових регулювань. Зокрема, всі спроби уряду підтримати ціни на «перегріті» активи (наприклад, ринок нерухомості у США в 2008 р.), рефінансування неплатоспроможних банків чи стимулювання економіки в умовах дефіциту витрат лише поглиблюють диспропорції, продовжуючи в часі та глибині депресійні процеси відновлення порушеної рівноваги та структури, необхідні для довгострокового економічного зростання, а політика рефінансування лише перерозподіляє багатство на користь заможних, а довгострокові витрати покладаються на недостатньо поінформоване суспільство.

Таким чином, австрійська теорія бізнес-циклів убачає, що головною причиною виникнення флуктуацій є неефективна політика центрального банку через незбалансовану експансію банківських кредитів – встановлення штучно занижених відсоткових ставок на надто довгий період, що сприяє появі спекулятивних «бульбашок» і штучно занижених зберігань.

Більшість відомих економістів (П. Кругман, П. Сраффа, Н. Калдор, М. Фрідман) доводить, що австрійська теорія бізнес-циклу є несумісною з емпіричними дослідженнями, оскільки не дає відповіді на запитання, як підібрати таку ставку центральним банком, щоб уникнути значних «перегрівів» економіки і в подальшому економічного спаду. На думку П. Кругмана, австрійська теорія бізнес-циклу не може достатньо повно пояснити причини виникнення флуктуацій у зайнятості населення. Критикуючи основне положення, що причиною флуктуацій є перерозподіл між інвестиціями та споживання на різних фазах циклу, П. Кругман стверджує, що в умовах рецесії, коли інвестиції мають повертатися до сфери споживання, де мали б створюватися додаткові робочі місця, проте цього не відбувається, оскільки під час рецесії негативного впливу зазнають усі сфери господарювання [8]. Проте, незважаючи на критику, саме представники австрійської школи бізнес-циклів – Ф. Хайек та Л. Мізес – першими на початку 1929 р. попередили про фінансову кризу, що наближається, яка, на їхню думку, була наслідком бездумної монетарної експансії у попередні роки.

Ще однією важливою теорією, що пояснює виникнення флуктуацій макроекономічних показників, є *теорія раціональних очікувань*. Так, розробляючи власну теорію раціональних очікувань. Нобелівський лауреат з економіки Р. Лукас у дослідженні причин циклічності виносить на перший план раціональних стейкхолдерів, причому бізнес-цикли розглядаються з мікроекономічного фундаменту як повторювані збіги однорідних подій. Передумова виникнення флуктуацій закладається у флуктуаціях смаків (уподобань) споживання і технології, що стає причиною постійно змінюваних відносних

цін [3; 9]. Сама ж циклічність виникає залежно від дій раціональних агентів, які повинні приймати рішення й максимізувати свою корисність в умовах ризику та неповної інформації [3, с. 13]. Причиною виникнення рецесійних процесів у межах економічної системи можуть бути раптова втрата впевненості споживачами щодо позитивної динаміки в майбутньому і, як результат, зміна сукупного попиту. Очікування споживачів можуть стати окремим джерелом появи флуктуацій економічної динаміки. Проте не лише очікування споживачів можуть впливати на флуктуації в економічних системах, не менш важливими є очікування та настрої виробників (їх оптимізм чи песимізм щодо майбутнього економічного розвитку).

Питання впливу очікувань на флуктуації економічного розвитку були помічені ще в ранніх працях макроекономістів. Так, Альфред Пігу стверджує, що зростання цін на продукцію створює видимість процвітання для виробників і може створити помилку оптимізму в очікуваннях споживачів, і навпаки, падіння в цінах може створити помилку песимізму [10]. Більше того, зазначені ефекти можуть набувати ефекту само-стимулювання й набувати спірального вигляду, аж поки не відбудеться втручання ззовні.

Важливим фактором у забезпеченні мінімізації негативних флуктуацій є формування умов для споживачів та підприємців, що будуть сприяти появі позитивних економічних очікувань та впевненості в мінімізації флуктуацій негативного прояву так, що впевненість економічних агентів буде сприяти стабілізації економічної ситуації.

Існує також значна кількість наукових гіпотез, що пояснюють виникнення флуктуацій в економічній системі на основі різного роду шоків. Так, *шоки з боку енергетичних ресурсів* знайшли широке відображення в дослідженнях економічних флуктуацій. Згадані шоки були внесені до структури моделей реального бізнес-циклу, проте пояснювальна сила таких шоків була незначною. Ціни на енергетичні ресурси мають значну волатильність, а самі енергетичні затрати є незначними в більшості країн як частка доданої вартості, щоб мати значний вплив на економічну активність.

Необхідно виділити специфічний напрям пояснення економічних флуктуацій через флуктуації сонячної активності у межах *теорії природних змін* У.С. Джевонса та О. Чижевського. Ключовою гіпотезою була ідея, що флуктуації сонячної активності є причиною флуктуації в урожайності сільськогосподарських культур, а флуктуації в АПК стають причиною виникнення флуктуацій макроекономічного рівня.

Теорія неокласичного синтезу розглядає флуктуації як феномен, що виникає в результаті сукупності зовнішніх та внутрішніх шоків, а завдання економістів вбачається у виокремленні та класифікації цих шоків. Довгостроковий ВВП визначається такими факторами збоку

пропозиції, як технологія та людські ресурси, що зближує теорію неокласичного синтезу із теорією реальних бізнес-циклів шляхом урахування шоків пропозиції. Теорія неокласичного синтезу не виключає можливості появи короткострокових флуктуацій, викликаних переважно шоками з боку сукупного попиту, наприклад грошові шоки, фіскальні, шоки, викликані очікуваннями. Шоки з боку пропозиції мають можливість визначати довгострокову динаміку, тоді як шоки з боку попиту впливають лише на короткострокову динаміку і не мають перманентного впливу на ВВП. Таким чином, теорія неокласичного синтезу балансує між Кейнсіанською економічною теорією з її транзитивними флуктуаціями і теорією реальних бізнес-циклів із флуктуаціями, викликаними перманентними шоками з боку пропозиції.

Більшість розроблених нині теорій пропонує теоретичну модель, в якій один чи декілька обраних факторів сприяють появі флуктуацій у випуску продукції чи зайнятості. У кожному разі причинами виникнення флуктуацій в економіці можуть бути різні фактори. Зазвичай дослідники цікавляться та розробляють теоретичну можливість появи флуктуацій без значної уваги та пояснень того, що насправді відбувається. На думку В. Зарновітца [1], різноманітність моделей бізнес-циклів обмежується лише винахідливістю та майстерністю економістів-теоретиків, але більшість розроблених гіпотез не була перевірена емпіричними дослідженнями, а деякі з них взагалі не можуть бути перевірені. Розвиток односторонніх наукових гіпотез вимагає меншої кількості зусиль для розроблення, і якщо кожен із таких моделей розглядати окремо, мало хто з опонентів буде критикувати одиничну теорію, як це, до речі, відбувається щодо напрацювань провідних економічних шкіл. Таким чином, для авторів-розробників одиничних теорій пояснення економічних флуктуацій є моральний ризик не інтегрувати свою гіпотезу в єдину школу економічних флуктуацій, щоб не ставити під удар критики свої напрацювання. Прихильником теорії створення єдиної школи економічних флуктуацій є В. Зарновіц, який стверджує, що економічна теорія отримала б більше користі, якби всі наявні гіпотези були оцінені на їх правдивість щодо пояснення реальних процесів на основі стилізованих фактів, і економічні гіпотези, що пройшли перевірку емпіричними дослідженнями, повинні бути узгоджені в рамках однієї економічної теорії. Подібна стратегія може захистити теорію економічних флуктуацій від поширення односторонніх наукових гіпотез, які акцентують увагу на монетарних чи реальних факторах, факторах сукупного попиту чи сукупної пропозиції, зовнішніх шоках різного виду чи ендогенних моделях, для проведення більш якісних досліджень. Зокрема, як підкреслює В. Зарновіц, «ми будемо працювати в напрямі кращого розуміння, як різного

роду сили взаємодіють між собою, створюючи економічні флуктуації» [1].

Висновки. Ринкові економічні системи є здатними до різних флуктуацій, що можуть бути згладженими лише гнучкими та рішучими діями уряду. Залишається відкритим питання, поставлене ще в 70-х роках ХХ ст. Р. Лукасом щодо дій та ролі уряду в стабілізаційній політиці. Зокрема, можна прислухатися до думки австрійської теорії бізнес-циклів і не втручатися в урегулювання флуктуацій чи прислухатися до кейнсіанської школи і вживати рішучих інтервенційних заходів. Оскільки не існує досить обґрунтованої теорії пояснення флуктуацій, обидві позиції уряду з певних причин є раціональними.

Розглядаючи значну кількість наукових шкіл, що займаються дослідженням циклічності в економіці, необхідно відзначити відсутність єдиного правильного та універсального підходу, що зміг би пояснити причинно-наслідкові зв'язки у виникненні флуктуацій економічних показників. І це, мабуть, не випадково, що під час пояснення особливостей бізнес-циклів описовою характеристикою стають флуктуації, а не циклічність. Якби насправді всі розроблені теоретичні моделі знаходили практичне підтвердження, тоді було б реально розробити єдину теорію пояснення економічних флуктуацій шляхом інтегрування усіх попередніх напрацювань. У реальному житті здебільшого ж переважають одиничні теорії, ніж уніфікована економічна школа економічних флуктуацій, для якої немає достатніх передумов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Zarnowitz V. Business cycles: theory, history, indicators and forecasting / V. Zarnowitz // Studies in business cycles. – 1992. – Vol. 27. – 614 p.
2. Friedman M. Money and Business Cycles / M. Friedman, A.J. Schwartz // Book: Money in Historical Perspective. University of Chicago Press. – 1987 – P. 24-77.
3. Lucas R. Understanding business cycles / R. Lucas // Paper prepared for the Kiel Conference on Growth without Inflation. – 1976. – June 22-23. – 1976.
4. Kydland F.E. Time to Build and Aggregate Fluctuations / F.E. Kydland, E.C. Prescott // Econometrica. – 1982. – Vol. 50. – P. 1345-1370.
5. Frisch Ragnar. Propagation and Impulse Problems in Dynamic Economics / Ragnar Frisch // Reprinted from Economic essays in honour of Gustav Cassell. London: George Allen & Unwin. – 1933. – P. 171-205.
6. Slutskii E. The summation of random causes as the source of cyclic processes / E. Slutskii // Econometrica. – 1937. – Vol. 5. – P. 105-106.
7. Stadler G.W. Real Business cycles // G.W. Stadler / Journal of economic literature. – 1994. – Vol. 27. – P. 1750-1783.
8. Krugman P. Space: The Final Frontier / P. Krugman // Journal of Economic Perspectives. – 1988. – № 12. – P. 161-174.
9. Eusepi S. Expectations, learning and business cycle fluctuations / S. Eusepi, B. Preston // American Economic Review. – 2011. – Vol. 101. – P. 2844-2872.
10. Pigou A. Industrial Fluctuations / A. Pigou // London. – 1927. – 397 p.